

"Å være feminin, og kanskje litt tøff samtidig ..."

– Refleksjoner om tatovering, kropp og kjønn

Anne-Sofie Hjemdahl
hjemdahl@online.no

Abstract:

Tattooing oneself is to do with making the body more feminine or more masculine, and there are clear rules here as to how gender is communicated. The article's theme is tattooing, body and gender, and it discusses how some young, female interviewees understand and behave towards a more conventional form of femininity. To what extent can they be said to cross, and indeed, perhaps even play with, gender categories. With their tattoos, young women operate and balance in an area of suspense between masculine and feminine-loaded expressions. It is problematical for a woman to become too masculine, as she risks losing her gender and her sexuality. Neither should she become too feminine; she should nevertheless stand out as clear and unambiguous.

In the article, it is argued that crossing the gender-related barriers seems to be less related to the motif, shape and colour of the tattoo itself, as to the fact that women, of their own free will, are tattooing themselves with large tattoos that are visible in public. In so doing, they are accentuating their own sexuality and challenging the feminine norm of purity. Not least, they are creating conspicuous, colourful and daring bodies that demand to be noticed in the presence of others, and they are thus challenging masculine dominance and the framework of femininity.

Nøkkelord:

*Kjønn
feminisme
tatovering
kropp*

"Å være feminin, og kanskje litt tøff samtidig, på en tøff måte", var karakteristikken en ung kvinne ga av sin pin-up-tatovering på armen. Det å tatovere seg handler om å tydeliggjøre kjønn; om å gjøre kroppen mer feminin eller maskulin. Innenfor den vestlige kulturhistorien har tatoveringer vært et maskulint symbol og løsaaktig tegn som har vandret på rotløse menns kropper; hos sjø-

menn, slaver, pilgrimmer, kriminelle og soldater (Caplan 2000:xv). Selv i dag, hvor tatoveringene har mistet sin evne til å sjokkere og mulighet for å være "outrange", er det fortsatt et tegn som allment blir forbundet med menn (Mifflin 1997:156). På et vis er dette paradoksalt, siden det i dag er vel så mange kvinner som menn som underkaster seg tatovørens nålestikk. Det er

Synlig tatoverte kvinner blir gjerne opplevd som mer spektakulært enn menn med tatoveringer. Ofte er det også kvinnene som pryder tatoveringsmagasinene. Faksimile av Scandinavian Tattoo Magazine 2001. Akershus fylkesmuseum.

også klare konvensjoner for hvordan kjønn uttrykkes. Marianne, en tjue år gammel norsk tatovør, forklarer: "Jentene vil ofte ha de (tatoveringene) som er små, søte, pene, som er vakkert å se på og som gjerne kan symbolisere noe feminint og pent liksom" (222K80A). Det er annerledes med guttene, som tar "tatoveringer for det at det er tøft. Og skal gjerne ha noe som kan liksom markere at de er tøffe mennesker og gjerne har litt guts eller noe sånt noe. At de liksom turte å ta tatovering" (222K80A).

I denne artikkelen vil jeg forfølge noen unge kvinner og undersøke nærmere hvordan de fortolker og forholder seg til den konvensjonelle feminiteten. Å krysse kjønnsgrenser har lenge vært lettere for kvinner enn for menn. I den etnologiske faglitteraturen er det flere eksempler på kvinner som i gitte situasjoner har tatt mannens oppgaver (se f.eks. Høvås 2000, Thorsen 1993, Berggreen 1990). Liv Emma Thorsen (1993) har vist at det var en fleksibel kjønnsarbeidsdeling innenfor bondekulturen og at kvinnen var det fleksible kjønn. Hvordan stiller det seg når det ikke handler om arbeidsdeling, men om kropp og kroppslige uttrykk? Til forskjell fra klær, hår og smykker er tatoveringer varige tegn. De er langt lettere å få enn å bli kvitt, og de fleste må finne seg i å leve med dem. Dermed oppstår også et spørsmål om hva slags kropp menn og kvinner føler de kan leve med. I hvilken grad aner vi en overskridelse av kjønnskategoriene blant de tatoverte kvinnene? Finner man den postmoderne lekne og overskridende omgangen med tegn her slik som er tilfelle med klær og smykker? Denne artikkelen er tenkt som et forsiktig bidrag til diskusjonen om kropp og kjønn slik det utspilte seg i deler av det norske tatoveringsmiljøet rundt tusenårsskiftet. Tatoverte kvinner er imidlertid ikke noe nytt. Som bakteppe for diskusjonene

har jeg derfor valgt å sette fenomenet inn i en kulturhistorisk kontekst.

Utgangspunktet for artikkelens refleksjoner rundt tatovering, kropp og kjønn er basert på intervjuer med tatoverte unge kvinner mellom 18 og 30 år og tatovører i Oslo og Akershus. De ble foretatt i forbindelse med Akershus fylkesmuseums dokumentasjonsprosjekt om ungdom og kroppsutsmykning i perioden 2000–2001. Artikkelen bygger også på feltarbeid og avis-materiale fra samme periode. Det er imidlertid tatovør Mariannes stemme som bærer framstillingen og hennes betraktninger på egen og spesielt andres tatoveringspraksis som er utgangspunktet for analysene. Arbeidet som tatovør innebærer at hun daglig oversetter folks drømmer og ønsker til bilder, former og farger, og daglig konfronteres hun med kjønnsforståelse gjennom kunder som vil markere identitet og kjønn ved hjelp av en tatovering.¹

Tatoveringer, kropp og kjønn

Tatoveringene er karakterisert ved at de verken befinner seg helt på utsiden eller helt på innsiden av kroppen (Caplan 2000). Sagt med sosialantropolog Alfred Gell (1993:38f, i Benson 2000:237) er de en innside som kommer fra utsiden: "an inside which is simultaneously the interiorization of the exterior". Grensestatusen gjør at tatoveringene problematiserer skillet mellom kroppen som objekt og subjekt, og mellom utside og innside. I vår vestlige kultur står en persons utside i et problematisk forhold til det som er på innsiden, mener sosialantropolog Susan Benson. Oppfatningen synes å være at det er i dypet av det kroppslige selvet at personligheten er lokalisert. Flere forskere har påpekt det paradoksale i dette, siden det er gjennom kroppen og kroppsliggjorte handlinger at vi syn-

liggjør for oss selv og andre hvem vi er (Skårderud 2006, Benson 2000:235). Dette er også denne forståelsen jeg opplever at de tatoverte har av sine tatoveringer. Tatoveringene er et "statement". De kommuniserer selvforståelse og kjønn. Sagt med religionshistoriker Siv Ellen Kraft handler tatoveringer om "å bringe sjela til overflaten og vise den frem for sine omgivelser" (2005:11).

En annen viktig diskusjon med relevans for dette materialet er den som forgår innenfor kjønnsforskningen. Her diskuteres forholdet mellom biologisk og kulturelt kjønn. Atskillelsen var lenge viktig for å vise at kjønn er kulturelt konstruert og ikke henger sammen med biologi. I boka *Det bekjønnede museet* (2005) gir kulturforskerne Inga-Lill Aronsson og Birgitta Meurling en god oppsummering av kjønnsforskningen. Distinksjonen mellom biologisk og sosialt kjønn som ble foretatt av kvinneforskere på 1970-tallet utgjorde en viktig milepæl (2005:32). Aronsson og Meurling påpeker imidlertid at vektleggingen av det sosiale kjønn har vært emne for diskusjoner, og at kritikken blant annet har handlet om at det biologiske kjønn ble fortiet og uproblematisert (ibid:24-25). De siste årene har imidlertid flere kjønnsforskere søkt å myke opp skillet, ved å se kropp og kjønn i sammenheng, og operere med et mer inkluderende kjønnsbegrep, slik som litteraturviteren Torill Moi (1998).

I essayet *Hva er en kvinne?*, har Moi, inspirert av filosof Simone de Beauvoirs bok *Det annet kjønn* (1949), utviklet en diskusjon om "kroppen som en situasjon". Beauvoir mener at de biologiske fakta er helt sentrale for en kvinnes situasjon og at en kvinne forblir en kvinne så lenge hun har en kvinnes kropp. Likevel defineres hun ikke av biologiske fakta alene. Hun må tvert om gjøre kroppen om til sin; til erfart

virkelighet (Moi 1998:106). Spørsmålet er ikke ”hvordan en person av et hvilket som helst kjønn blir kvinne, men hva slags verdier, normer og krav som det kvinnelige mennesket – nettopp fordi hun er kvinne – stilles ovenfor i møte med Den Andre (samfunnet)” (ibid:116). Møtet med de sosiale normene får følger for hvordan hun erfarer kroppen og for den subjektiviteten hun utvikler (ibid:167). På samme måte som Beauvoir avviser en oppdeling av biologisk og sosialt kjønn, avviser hun også en oppdeling av kroppen i en subjektiv og objektiv komponent. Kroppen er alltid både subjekt og objekt, både kultur og biologi (ibid:108). Å oppfatte *kroppen som en situasjon* er med andre ord ”å ta med i betraktning både det å inneha en spesiell type kropp og den betydningen det konkrete kroppen har for det situerte individet” (ibid:117-118).

Jeg har latt meg inspirere av Beauvoir og Moïs fortolkning av henne, fordi Beauvoir hele tiden søker å innlemme kroppen. Hun retter oppmerksomheten mot hele mennesket og viser at det er uendelig mange måter å være kvinne på. Den tatoverte kroppen kan på et vis ses som svar på de sosiale normene kvinner møter og leses som personlige tekster på hvordan kvinner erfarer og forstår sin kvinnelighet.

Dette er i tråd med antropolog Jorun Solheims tanker om kjønnsforståelse i moderne samfunn, slik hun beskriver det i artikkelsamlingen *Den åpne kroppen* (1998). I arbeidet med å forstå det symbolske språket som knytter seg til kvinnekroppen, har jeg lært mye av Solheim. På linje med Beauvoir, er hun opptatt av at biologien er avgjørende for et menneskes situasjon, selv om hun riktignok befatter seg med kroppen på et symbolsk plan: ”I moderne kultur blir vi født som kjønn og anatomi er i en viss forstand skjebne, som

symbolsk realitet”, skriver hun (Solheim 1998:23). Hun mener vi i den moderne kulturformen forstår forholdet mellom kjønnene som et komplementært motsetningsforhold, og at kjønnsforskjellen er forankret i den biologiske kroppen som en absolutt binær opposisjon mellom mann og kvinne.²

Tatoveringer handler om plassering, om blekk og symboler, form, farge og stil. Hvordan blir tatoveringene kjønnnet? Første del av artikkelen gir et innblikk i de stereotypiske formene for kvinnelighet. Deretter forsøker jeg, i tråd med Beauvoir, å vise hvordan de unge kvinnene møter de sosiale normene for deretter å diskutere de ulike posisjonene som kommer til syne.

For å få en forståelse for hvordan normene for kvinnelighet er blitt skapt, hvilke kvinner som har tatovert seg og hva det har gjort med dem, tror jeg imidlertid det er nyttig med et blikk inn i den europeiske og amerikanske tatoveringshistorien og kvinnes tilstedeværelse her.

Tatoverte kvinner

I Europa og Amerika har tatoverte kvinner opptrådt med jevne mellomrom siden siste halvdel av 1800-tallet. I boka *Bodies of subversion. A secret history of Women and Tattoo* (1997) gir den amerikanske journalisten Margot Mifflin en innsiktsfull beskrivelse av kvinnes posisjon og rolle innenfor denne subkulturen. Hvilke kvinner har latt seg tatovere?

Mest oppsiktsvekkende er nok de fulltatoverte kvinnelige artistene som i perioden fra 1880-årene og fram til rundt 1960-tallet, livnærte seg og tjente godt på å vise fram sine fulltatoverte kropper på sirkus og sideshows. Etter forestillingene solgte de postkort og fotografier av seg selv (Mifflin 1997:23). Tatoveringene bidro til å gjøre

Charlene Anne Gibbons, kjent under kunstneravnet Artoria, var en av de mange fulltattoverte kvinnene som jobbet på sideshows og sirkus i 1920- og 1930-årene. Hun ble tatovert av sin mann Charles "Red" Gibbons og var kjent for sine vakre tatoverte scener fra malerier av italienske malere som Raphael og Michelangelo.

kvinnene eksotiske og kuriøse, og selv bar de også navn som understreket dette. Artoria, Artfullete, Serpentina, Lady Viola

og La Belle Irene er noen eksempler på kjente kvinnelige artister. Mange var tatovert med en respektabel ikonografi: med

religiøse og patriotiske motiv. De kunne ha detaljerte portretter av statsmenn og detaljer fra berømte europeiske malerier (Govenar 2000:225). Dette var en måte å legitimere egen kropp og karriere på, mener Mifflin (ibid). Mens de fulltatoverte mennene ofte bedrev tilleggsaktiviteter som flammesluking og knivkasting, var det tilstrekkelig at kvinnene viste fram sine eksotiske kropp. Deres opptredener var tydeligvis spektakulære nok, og tilsvarte en blanding av striptease, et kunstgalleri og et burlesk show (Cohen 2000:179). For flere av kvinnene ga yrket en mulighet til å tjene godt med penger, til å reise og leve et uavhengig liv. Riktignok var flere av kvinnene koner til tatovører som gjerne var en del av sirkusfølget. Kvinnene ofret sosial aksept, og de ble på et vis også utdefinert som kvinner. Til gjengjeld vant en del av dem selvstendighet.

Sirkuskvinnenes tatoveringer var en forretningsinvestering som bidro til å gjøre kvinnene *eksotiske og kuriøse*. Annerledes var det med sositetskvinnene som ser ut til å ha påført seg tatoveringer for å gi kroppen en slags *eksklusivitet*. På slutten av 1800-tallet utviklet danske, tyske, greske og ikke minst britiske overklassekvinner en smak for tatoveringer (Cohen 2000:179, Gilbert 2000:103, Mifflin 1997:32). Alt i 1880 rapporterte *The New York Times* at om lag 7,5 % av de fasjonable kvinnene i London var tatovert på utilgjengelige steder; på øvre del av armen, legger og skuldre (ibid). Tatovør Tony Cohen (2000:179) skriver at mange prominente personer var villig til å betale store summer for å følge dette "motelunet". Blant celebritetene fantes blant annet Sir Winston Churchills mor, Lady Randolph Churchill, som hadde tatovert vristen med et fruktbarhetssymbol; en slange som bet seg selv i halen. Det vanligste blant sositetskvinnene var også å tato-

vere "ufarlige symboler" med seksuelle konnotasjoner (se også Mifflin 1997:33). Tatoveringene var noe eksklusivt, litt hemmelig og *seksuelt pirrende* og det ser ut som om at normene for hva som etter hvert skulle bli oppfattet som feminine tatoveringer ble lagt blant sositetskvinnene. Trolig er det i lys av denne bruken vi må forstå at prostituerte ble trukket fram som brukere av tatoveringer i Skandinaviske undersøkelser fra samme tidsrom (Schmidt 1967, Humbla 1929, Bergh 1891).

De to neste popularitetsperiodene har fulgt feministiske frigjøringsbevegelser, og her har tatoveringene i større grad fungert som en *protest* og en måte å vise *styrke* og *motstand* mot bestående maktstrukturer. I følge Mifflin fløttet nemlig middel- og overklassekvinner med tatoveringer, samtidig med at suffragettene kjempet for kvinnelig stemmerett på 1920-tallet. Da feminismen for alvor slo gjennom på 1970-tallet, ble det også langt flere tatoverte kvinner å se. Tatoveringene ble et ledd i kvinnenes arbeid med å redefinere det kvinnelige, mener Mifflin (1997:33). Kvinnene tok kontroll over egen kropp, og da de ville vise seksuell uavhengighet, ble også brystet et populært sted å plassere tatoveringen. Det var her de skrev inn symboler på sin nye seksuelle selvstendighet (ibid:56).

Til tatoveringshistorien hører også de utøvende kvinnene som Mifflin gir en fylldig beskrivelse av i sin bok (1997:25-99). Alt tidlig på 1920-tallet var det enkelte kvinner som behersket tatovør-faget. Det var helst koner av tatovører som hjalp sine menn i arbeidet. Først på 1970- og 1980-tallet entret kvinnene det europeiske og amerikanske tatovørmiljøet som selvstendige subjekt med egne virksomheter. Deres inntreden påvirket tatoveringenes formspråk, og det endret utvalget av motiver.

Den amerikanske tatovøren Ruth Marten hevder at det kun var noen få motiv tilgjengelig for kvinner da hun startet opp på 1970-tallet: hjerter, roser og sommerfugler. Nå ble imidlertid motivutvalget revolusjonert og motivkretsen feminisert med mykere og mer art deco-pregede motiv. New Age-aspektet kom inn i tatoveringsbransjen. Kvinnene brakte også inn en ny følsomhet for plasseringen av tatoveringene ved at oppmerksomheten i økende grad ble rettet mot å følge kroppens former og linjer når motivene skulle plasseres. De tok med seg et estetiserende syn der de søkte å smelte sammen kropp, hud, linjer og muskler til en helhet.⁴

I dagens tatoveringsbøker får tatoverte kvinner egne kapitler (Cohen 2000), og det finnes egne nettsider for kvinner med tatoveringer.⁵ Tatoveringsmagasinene pryder også helst sine forsider med kvinner.⁶ Kvinner med tatoveringer vekker altså fortsatt sterk interesse. Men hvilke normer for feminitet må de forholde seg til?

Private og offentlige tatoveringer ...

Hvor tatoveringen blir plassert, avgjør hvordan den blir fortolket og kjønnnet. Mens jenter gjerne tatoverer mage, bryst, skulder og nakke, legg/ankel og korsryggen, forteller Marianne at gutter helst tatoverer overarm og underarm, rygg og skulder, rumpe, legger, mage og hals.⁷ Gjenomgående blir også *synlige* tatoveringer betraktet som *maskuline* fordi de befinner seg på offentlige deler av kroppen. Mindre *synlige* tatoveringer blir ansett som mer *uskyldige* og *feminine*.⁸ Etnologen Birgitta Svensson (1997:146) hevder som kulturhistorikeren Hans Peter Duerr (1996: 180f), at det har vært tradisjon blant kvinner å *privatisere* sine tatoveringer og bare vise dem til den de har lyst til og for

Den yppige pinupen er et kjent tatoveringsmotiv fra mellom- og etterkrigstiden. Da tatoverte kvinner nærmest forsvant fra offentligheten i 1950-årene, ble kvinnene mer vanlig som tatoveringens subjekt enn som bærere av dem.

Pinupen er et mye brukt motiv innenfor den tradisjonelle tatoveringsstilen Old School og i den mer moderniserte stilversjonen kalt New School.

Foto: Børre Høstland 2001. Akershus Fylkesmuseum.

Tribalstatoveringene fikk en stor utbredelse i 1990-årene. De er kjennetegnet med sitt ornamentale formspråk og er å finne i en rekke varianter og størrelser. Stilen henter sin inspirasjon i urbefolkningers tatoveringer, blant annet maorier. Beslektet med tribalstatoveringene er norrøne og keltiske motiv som også er ornamentale og trekker veksler på "forgagne" eller "eksotiske" kulturer. Det er også stiler som blir assosiert som maskuline. Foto: Børre Høstland 2001. Akershus fylkesmuseum.

den og de anledninger de selv velger. Marianne har også observert at kvinnelige kunder utviser en større grad av følsomhet når de skal plassere sin tatovering og at de tenker mer på hvor de skal ha den. Gutter derimot:

Gutter er mer sånn (...) "jeg tror jeg skal ha noe sånn tribal-greier. Jeg veit ikke hvor da". Og veldig mange skal gjerne ha den på hele armen. Kommer dem inn og er atten år og skal ha på hele armen. Det er litt sånn; ja vel? Har du tenkt igjennom det her? "nei, jo da jeg har jo det". (ler) Men gutter dem drøm-

mer veldig og dem skal gjerne ha det (tatovering), mens jenter er veldig sånn derre; dem tenker veldig lenge på om dem skal ha det og plasseringa er veldig viktig og, mens gutter er litt mere slurvete der (221K80B).

Det synes å være en norm at kvinner skal tenke gjennom hvordan de skal iscenesette sin kroppslighet og sitt kjønn. Også ungdomsbladene formidler dette budskapet. I *Spirit* sto det for eksempel en rekke råd til unge mennesker som ønsket å tatovere seg, blant annet disse tipsene som er myntet på kvinner:

Unngå steder på kroppen som vil strekke tatoveringen. Jenter som tatoverer seg på magen, vil oppleve at tatoveringen ikke makter å følge med i svingene ved en eventuell graviditet, og når ungen er ute i det fri vil tatoveringen være mer eller enda mer ute av sine proporsjoner. Vær også forsiktig med kroppsdeler der cellulitter og strekkmerker kan dukke opp med årene. Tenk fremover, langt fremover. Det kan være at en hengepupp med tatovering vil oppleves som mer usexy enn en uten (Spirit 2002/3:35).

De to sitatene avdekker sosiale normer kvinner synes å måtte forholde seg til. Det kommer til syne en forventning om at de må kunne se sin kropp som et objekt med et kritisk blikk og ha et framtidsperspektiv på egen kropp. Hvordan vil kroppen se ut om ti eller kanskje til og med førti år? Hvor vil den være stram og hvor vil tiden herje, og bløtheten og rynkene bli framtreddende? En kvinnes tatovering forventes å være sexy. Den estetiske normen synes tuftet på det å ha en forførende og seksuelt attraktiv kropp. Det kommer også til syne et krav om *individualitet* som har fulgt kvinner siden siste halvdel av 1800-tallet. Som moteforsker Elizabeth Wilson (1989: 127f), har vist, så skulle kvinnen være individuell innenfor noen bestemte rammer, og nettopp denne ferdigheten tilsvarte "kunsten å være kvinne". Marianne hevder derimot at plasseringen blir mindre problematisert blant unge menn, og at mange rett og slett bare følger normen for maskuline plasseringer.

Søtt og rått

Ofte blir motivet, selve ikonografien, oppfattet som det viktigste ved en tatovering,

fordi det forteller om bærerens selvforståelse og om kjønn. Siden mange motiv er abstrakte, kan de være vanskelige å beskrive. Det kan også være problematisk å løsrive dem fra deres kontekst; utførelsen, stilen, størrelsen og plasseringen på kroppen. Jeg drister meg likevel til å behandle ikonografien atskilt og gjennom Marianne belyse kjønnskonsvensjonene. Hva oppfatter hun som feminine tatoveringer? "På jenter så er det fint med blomster og dyr. Litt sånn sommerfugler og fugler og fisker og.. hva skal jeg si mer a? Litt sånn *søte* dyr, frosker og kanskje pegasushester med vinger og. Det er liksom sånne ting jeg synes er veldig feminint" (222K80A). Mariannes eget syn sammenfaller med normen for hvordan feminitet blir uttrykt innenfor tatoveringsmiljøet. Av motiv fra faunaen blir sommerfugler, fugler, fisker og delfiner betraktet som feminine, av flora; roser og fargerike blomster og fra fiksjonens verden: tegneseriefigurer som Ole Brum eller mer eventyrlige skikkelser som frosker som blir til prinser, pegasushester og havfruer.⁹

Dessverre er det ikke rom for å gå dypt inn i den feminine motivkretsen, men jeg vil kort forfølge enkelte motiv som har fulgt kvinnene. Gjennom hele 1900-tallet har *sommerfuglen* vært å se på tatoverte kvinner, og alt ved forrige århundreskifte var den å se på britiske kvinner i India (Zeller 1950:770. I: Svensson 1997:161). Kanskje er det dens skjønnhet og forgjengelige skjønnhet som gjør at sommerfuglen assosieres med det feminine? På linje med *fugler* blir sommerfuglen også betraktet som et dyr sjelen kan ta bolig i (Biedermann 1992:357) og konnoterer skjønnhet, sjel, forgjengelighet og håp om et ikke jordisk liv. Noe av den samme symbolikken finner vi igjen i *blomstene*, som gjerne blir assosiert med forgjengelighet og ungt liv (ibid:47). Her utmerker *rosen* seg med sitt

Blomster er et av de motivene som har klare feminine konnotasjoner. Foto: Børre Høstland 2001. Akershus fylkesmuseum.

mangfoldige spekter av symbolske betydninger. Innenfor kristen symbolikk var den et sinnsbilde på det blodet den korsfestede hadde utgytt og et symbol på den himmelske kjærligheten. Fortsatt er rosen et sterkt kjærlighetssymbol. Den blir også assosiert med å utgyte blod – enten det er for friheten, fedrelandet eller kirken. Og vi finner igjen den mer stiliserte rosen som ærefullt maktsymbol innen heraldikken (ibid:319-321). Rosens symbolske mektighet kan kanskje ses i lys av det ærefulle og aristokratiske ved kjærligheten man ofrer alt for

og utgyter sitt blod for. Dette gir den det sterke maskuline islett og forklarer muligens hvorfor rosen befinner seg i en kjønnsmessig mellomstilling ved at menn så vel som kvinner tatoverer roser? (VG 17.06. 1995). Hva med den maskuline motivkretsen?

Så.. asså sånn som er maskulint, så syns jeg det er fint med ... ja, litt dyr passer også bra. Men da skal det være sånn drager og tigere og ulver og sanneling, også ørner og litt sånt noe. Det er også veldig maskulint, men også litt mere svart og markerte motiver liksom. Skaller, selv om det kan være litt mørkt men.. pantere og sanneling (222K80A).

Mens de feminine motivene består av fredlige og ufarlige planteetende dyr, blir det maskuline sett i forbindelse med kjøttetende rovdyr; med løver, ørner, tigere og pantere. Flere av dyrene har som kjent også heroiske egenskaper og er å finne igjen i heraldikken (ørnen og løven). I tillegg kommer såkalte tribals og keltiske mønstre som viser til stammeliknende tilhørigheter og urbefolkninger som maorier og vikinger.¹⁰ Ikke minst viser dødningskaller og seksualiserte pinupdamer seg som motiv som tradisjonelt har hatt maskuline konnotasjoner.

Kontrastene mellom motivene er slående. Der det feminine blir forbundet med åndelige dimensjoner, med skjønnhet, sjel, forgjengelighet og kjærlighet, blir det maskuline forbundet med "det ville", med styrke og makt. Det er imidlertid ikke bare ikonografien som kjønner. For størrelsen teller og tendensen er; jo større, jo mer maskulint:

Jeg syns liksom, gutter skal liksom ha litt mer størrelse og skal ha litt mer

sånn, ja den skal synes eller det skal være mandig liksom på en eller annen måte. Synes jeg da. Så kan jenter heller ha noe snirklete og vakkert (...), sier Marianne (222K80A).

Også motivenes utforming, linjeføring og fargebruk avgjør, det vil si selve *stilen* på tatoveringen. Kulturforskeren Inga Gammel (1994:144) mener stil, og valg av stil, fanger inn det moderne menneskets søken etter forankring. Estetiske valg er avgjørende beslutninger som innebærer at man tar stilling til "fundamentale livsspørsmål som selvforståelse, identitet og livsutfoldelse" (ibid:9). Valg av stil er altså en beslutning som handler om selvforståelse og kjønn. Lenge var mennene enerådende innenfor tatoveringsmiljøet og de som utviklet stilene, men som vist, brakte kvinnene med seg new age-aspektet og bidro til å feminisere utformingen med mer snirklete og art deco-pregede motiv. Siden har dette nedfelt seg som en "feminin stil":

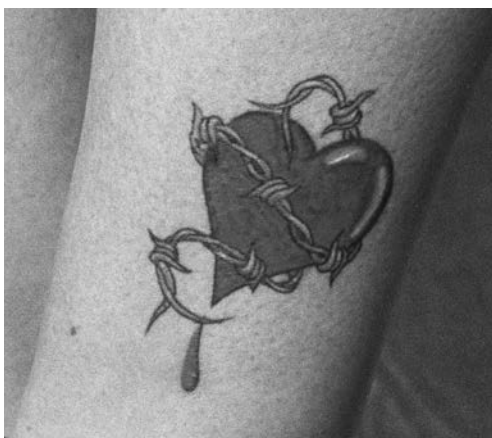
Ja, der er det litt sånn, fortsatt at jenter skal ha eh .. myke linjer, rundinger og gjerne svake, gjerne pastellfarger, mye farger eller skyggelagt. Mens gutter skal ha knalle farger hvis dem skal ha farger, eller svart, harde linjer og gjerne litt fir-kanta. De formene der holdt jeg på å si, de sitter der jo enda og det er liksom det som står for maskulint og feminint. Det har liksom alltid vært kriteriene for maskulin og feminin form. Og det, det er jo der ennå. At jenter vil gjerne ha noe som det er litt sånn kurver på, ja snirklete (221K80A).

Det runde, myke, snirklete blir ansett for å tilhøre det feminine, mens det harde, fir-kanta og svarte blir assosiert som maskulint. Mens det bløte og runde, står for det

diffuse og kanskje til og med åpne, er det harde klart og avgrenset. Det er en kjønnsforståelse som ser ut til å ha sin forankring i den menneskelige kroppen og karakteristiske trekk ved de to kjønns kropp, med kvinnen som den myke og bløte og mannen som den harde og faste. På et vis er dette i tråd med Solheims (1998:22) syn på kjønn – nemlig at kjønnsforskjellen synes forankret i den biologiske kroppen som en binær opposisjon mellom mann og kvinne. Denne kjønnsforståelsen skriver seg imidlertid tilbake til framveksten av borgerskapet på 1700-tallet (se Laqueur 1990, I: Solheim 1998).

I forlengelse av denne diskusjonen er *det søte* og *det rå* eller *ville* interessant. Hva som blir betraktet som *søtt*, har sammenheng med plassering, motiv, form, størrelse og utforming. "Søte tatoveringer" er små, har en snirklete og myk og kanskje skyggelagt form, og motivene er mest sannsynlig ufarlige: gode og barnlige. Hvorfor blir det søte assosiert som feminint? Solheim (2002:111) foreslår at dette kan ha sammenheng med kvinners nære forbindelse med mat. Hun mener den kjente symbolske forbindelsen mellom kvinner og mat, kan tolkes som en metaforisk liknelse for kvinnekroppens nærende og omsorgsgivende funksjoner. Siden barnlige og eventyraktige tegneseriefigurer også hører inn i dette bildet, kan det se ut som en metaforisk liknelse for relasjonen: kvinnen og barnet.

Motsatt blir rovdirene og det såkalt "*rå*", ladet som maskulint. Det "*rå*" eller "*ville*" er stort, hardt og markant med "farlige motiv", gjerne rovdyr som spiser andre når de får sjansen. Som en mannlig tatovør hevdet, er "de ville dyrene" symboler på frihet, og menneskene ønsker jo å være fri (feltnotat 14.06.00). Men også rovdirenes *styrke, lidenskap og kraft*, egenskaper som ifølge mannsforsker Jørgen Lorentzen

Små, søte og diskret plasserte tatoveringer, f. eks. på en ankel eller nederst på leggen som her er tatoveringer som gjerne blir assosiert som feminine. Foto: Børre Høstland 2001. Akershus fylkesmuseum.

(2004:102) ble en del av det borgerlige maskuline idealet som vokste fram på slutten av 1800-tallet, ser ut til å bli overført til den tatoverte. Å påføre kroppen rovdyr bidrar til at man uttrykker sin nærhet til det rå, det ville og ubehandlede – det som fremmer aggresjon, kraft og lidenskap.

Det er fristende å spørre om motsetningen mellom "det søte" og "det rå" kan reduseres til en grunnsymbolikk som henter sine metaforer i kroppen, og som sier: Hun er søt og blir spist, mens han er vill og spiser?

"det som betraktes som maskulint bør ikke nødvendigvis være det"

De skisserte kjønnskonvensjonene er stiliserte, men likevel ikke uten betydning. Beauvoir (Moi 1998:167) er opptatt av at møtet med de sosiale normene får følger for hvordan kvinnen erfarer kroppen og for den subjektiviteten hun utvikler. Så hvor-

dan forholder de unge kvinnene seg til de stereotype formene for kvinnelighet, og i hvilken grad utfordrer, ja kanskje til og med overskrider, de kjønnskategoriene? I intervjumateriale går det et klart skille mellom kvinnene som velger å smykke seg med noen få tatoveringer og de som dekker store flater av kroppen.¹¹

Førstnevnte gruppe er ofte unge kvinner som forholder seg til de mer konvensjonelle normene for kvinnelighet. De foretrekker små og ofte søte motiv, på anken, skulderen, i korsryggen, i nakken eller kanskje på magen. Flere var opptatt av at plasseringen ga en fleksibilitet og en mulighet for å skjule tatoveringen, spesielt til daglig. Slik følger de normen om å privatisere sin tatovering og på et vis spiller de også på det seksuelt forførende slik sositetskvinnene på slutten av 1800-tallet også gjorde det. For flere bidro plasseringen til å framheve egen kropp, og de plasserte også tatoveringen på deler av kroppen de var fornøyd med. Samtidig tok de hensyn til fysiologiske forhold, det at kroppen endrer seg ved vektøkning, graviditeter og aldring. De benyttet flere strategier for å unngå uønsket endring av tatoveringen. De kunne plassere den på et sted de visste det er mindre sjanse for at økt fettvev vil endre dens utseende, og noen unngikk rett og slett områder som mage og bryst, det vil si "bløte og kvinnelige kroppspartier". Da jeg gjorde feltarbeid i 2000 og 2001, valgte mange kvinner å tatovere korsryggen med fine snirklete tribals som kurvet seg langs hoftekammen; en svært feminin tatovering som kan minne om et hoftekjede. Tatoveringen sto i relasjon til tidens klesmote som for unge kvinner var dominert av korte gensere og lave bukselinninger.

Den tydelig feminint ladede ikonografien og plasseringen, kan muligens forstås i lys av at tatoveringen i seg selv har klare

maskuline konnotasjoner. Å påføre kroppen en tatovering handler på et vis om å vise styrke. For mange kan det være viktig å balansere det i utgangspunktet maskulint ladede tegnet med en feminin ikonografi.

Den andre gruppen kvinner overskri-der kjønnsgrenser både ved å velge store og synlige tatoveringer, og ved at de ofte hen-ter motiv fra den maskuline motivkretsen. Disse står i en mer tvetydig mellomstilling og blir i større grad tvunget til å selv defi-nere sitt ståsted. Her er det flere varianter. Det er de kvinnene som først og fremst overskrider kjønnskategoriene ved å spille på kvinnelig seksualitet, slik som Marianne og Camilla.

Marianne har tatoveringer på halsen, i nakken, på leggen, på begge armene og på fingrene. Hun foretrekker at det er en klar forskjell mellom kvinners og menns tatove-ringer, og på hennes kropp finnes det flere vakre og feminine kvinneskikkelser. På leg-gen har hun en naken og sart kvinnetorso og på venstre overarm en havfrue. Begge er i svart og grått og utført i en naturalistisk stil med skygger og fine linjer som under-streker det sensuelle ved skikkelsene. På høyre overarm har hun en naken og yppig heks som er tatovert i markante farger; blått og svart, med tykke streker som understre-ker kraft og styrke (s. 54). Havfruen er Mariannes første tatovering. Født i jomfru-ens tegn var hun fast bestemt på at det måtte bli en havfrue: ”jeg synes havfruen er veldig sånn jomfruaktig” (221K80:17). Som bakgrunn for motivet, som hun selv tegnet, brukte hun barnefotografier av seg selv (s. 55). Til sine kvinnebilder forklarer Marianne at de utfyller hverandre og repre-senterer ulike sider ved henne:

(...) havfruen står mer for den snille og uskyldige siden av meg, mens heksen står for det litt mer sånn.. For jeg føler

at jeg er litt sånn heks noen ganger. Jeg liker alt som er mystisk og spiritisme og okkult og sånne ting. Jeg leser mye om hekser og ..(...) så er det liksom den siden av meg. Så... og samtidig at hav-fruen er lagd på veldig sånn myk måte. Den er bare skyggelagt og ikke noe far-ger.. den er veldig myk. Mens heksa og kirsebæret og armbåndet (to tatoverin-ger nedenfor heksa).. de er veldig klare og sterke. (...) i tillegg til at det viser liksom to sider av meg på en måte. Så selv om det kan se litt rotete ut (221K80).

Kvinneskikkelsene har til felles at de tilhø-rer folkløren og eventyrenes verden, og er en slags versjon av horen og madonnaen. Heksa er sterk, hun beskyldes for å ha sek-suell omgang med djevelen, for å være pro-miskuøs og assosieres gjerne med det seksu-elle, åpne og urene. Havfruen derimot har ikke kjønnsorgan, hun er dydig, men også forførende og assosieres med det sensuelle, det lukkede og rene. Skikkelsene er motset-ningsfylte og viser fram den kvinnelige sek-sualitetens dilemma mellom det promis-kuøse og dydige. Selv om Marianne med sine store og synlige motiv har valgt mas-kulint, kompenserer hun dette ved å vise til kvinnelig seksualitet og sensualitet.

Jeg har imidlertid intervjuet kvinner som velger en mer vampete strategi, slik som 25 år gamle Camilla. Hun bærer mange tatoveringer; blant annet en klassisk 1950-talls pinupdame i såkalt Old School-stil på den ene underarmen. Old School viser til tradisjonelle tatoveringer fra mellom- og etterkrigstiden i USA.¹² Tegneseriefristerinnen Betty Page pryder hele hennes ene legg. I motiv, plassering og størrelse har Camilla valgt maskulint, men på en kvinnens kropp framtrer tatoveringene naturlig nok annerledes (214K76). Som hun

Sterk og handlekraftig er egenskaper som kjennetegner hekse. Dette gjenspeiles også i tatoveringens formspråk med markerte linjer og gjennom bruken av klare og markerte farger. Også nakenheten bidrar til å understreke det seksuelle som hekse gjerne assosieres med. Foto: Camilla Damgård 2001. Akershus fylkesmuseum.

selv kommenterer: "det som betraktes som maskulint bør ikke nødvendigvis være det. (...) Jeg synes ofte at det som kanskje oppfattes som maskulint også kan være feminint" (214K76). Det kan til og med være omvendt. Mye handler om hvordan tatoveringen bæres: "hva slags type tatovering du har, ikke minst hva slags type du er selv. Og hva slags mening du har med å gjøre det" (214K76). Selv forklarer Camilla dette om pinupen på underarmen: "det var ikke noe sånn ønske om å være maskulin og liksom sånn; "jeg hater alle gutter-tatovering". Nei, det var jo i stor grad å være, feminin og kanskje litt tøff samtidig, på en tøff måte" (214K76). Camilla forklarer sitt syn:

Jeg er feminist jeg. Men jeg.. jeg er ikke noen prippen feminist da, sånn ... Jeg går jo i åttende mars-tog og.. Jeg er nok, jeg vet ikke (...) mye kan du ta med et smil og mye kan du sende rett tilbake med en skarp og fiffig kommentar. Så jeg vet ikke (...), jeg er ikke så veldig opptatt av å liksom på død og liv spille på lag med.. (jenter), men jeg er ikke noe opptatt av å være på det motsatte laget heller. (...) jeg tror man får respekt hvis man sier ting.. som man mener det og ikke er redd for å stå for det man mener, og på en måte viser at man har litte granne guts og bein i nesa, så får du respekt i guttemiljøer og (214K76).

Camilla er feminist selv om hun ikke spesielt interessert i å "spille på lag" med verken andre kvinner eller menn. Hun er først og fremst opptatt av å være individ; vise selv-sikkerhet, integritet og styrke. På en annen side stiller hun seg solidarisk med kvinnekollektivet ved symboltunge anledninger og går i åttende mars tog.

Dagens feminisme ser ut til å handle vel så mye om å utkjempe symbolske kamper,

og problematisere kjønnsdiskursene (se Bjerrum Nielsen 2004). Og det er en slik holdning jeg aner hos Camilla. Som også Mifflin (1997:144) har observert ser det ut til at pinupene bidrar til å vise feminin styrke. De viser til en sex-positiv holdning og blir kanskje et stempel på feminin kraft og symbolikk? Det skjer ikke bare gjennom pinupene. Camilla bar også flere mindre tatoveringer, ikke minst en spesielt intim: rødgule flammer i skrittet. Selv kommenterer hun tatoveringen ironisk og med en god porsjon humor: "Flammer. Pussyflames. Verdens beste sjekketriks." (214K76). Helt bevisst bruker Camilla erotikk og seksualitet til å uttrykke feminin styrke. Det er en posisjon også Kraft (2005:67) finner i sin analyse av det norske tatoverings- og piercingmiljøet. Hun hevder at det kanskje viktigste uttrykket blant kvinnene skriver seg inn i girl-power-tradisjonen med vekt på erotikkens makt og vampens muligheter. Disse kvinnene synes å makte å være individ og kjønn samtidig, i motsetning til syttitallsfeministene som levde i en kultur som tilsa at menn var individer og kvinner kjønn. Ifølge kjønnsforsker Harriet Bjerrum Nielsen (1996) ble derfor kvinnes strategi en slags benektelse av kjønn for å oppnå statusen som individ. For dagens unge kvinner synes ikke kjønn å true individstatusen. I stedet er det derimot mange som bruker kjønn for å styrke individualiteten, mener Bjerrum Nielsen. Dette ser også ut til å være Mariannes og Camillas posisjon. Helt bevisst bruker de kjønn, gjennom seksualiserte og erotiserte kvinneskikkelser, for å styrke egen individualitet. Kanskje er det også derfor det blir viktig for dem å vise til tydelige kjønnsikon som nettopp hekse, havfruen og pinupene må sies å være?

Også de andre kvinnene framstår som sterke individ. De viser styrke, men tar ikke

Det sarte og sensuelle ved havfruen understrekes i bruken av de fine linjene og skyggeleggingen. Foto: Camilla Damgård 2001. Akershus fylkesmuseum.

i bruk kjønn på samme måte og velger mer maskulint. De velger gjerne store, synlige og komplekse motiv, men ikke erotiserte som vist i eksempelet med Camilla. Strategien er, for ikke å virke provoserende maskulin, å balansere det maskuline opp mot det feminine. 27 år gamle Hilde som har fulltatovert begge armene, såkalt "full slive", hører inn her. Kjønnssproblematikken har hun forsøkt løst ved å blande søte, myke og fargerrike sommerfugler, marihøner og blomster (valmuer og liljer) med harde, markerte og svarte tribals. Resultatet er kontrastfylt der farger er et viktig virkemiddel. Hun forteller at folk ler av henne fordi hun er tatovert med blomster og sommerfugler, siden hun ikke går for å være en såkalt "blomster- og sommerfugldame": "Jeg er mere sånn derre motorsykkel og bikkje med store kjever. Så alle bare: "Oua, har du tatovert blomster?" Jeg bare: "Ja!". Fordi at de er pene, de er nøytrale og de er rett og slett dekor." Hilde lette lenge etter et symbol eller en type symbolikk med en varighet hun kunne stå inne for om 40 år. Det fant hun aldri (210K72). Isteden endte hun opp med heller å satse på "pene og dekorative" armer:

Også liker jeg ... jeg har også fått de svarte tunge spisse, litt .. nesten aggressiv-aktig-liknende tribal-mønstre, også har jeg lagt inn blomster fordi at da blir det ikke så svart og tungt. Fordi at jeg er.., jeg er dame, ikke sant. Jeg er en kvinne. Og da kan jeg ikke gå rundt med piggetråd og hueskaller (...) og være "butch", jeg mener.. Hadde jeg vært en manisk depressiv lesbe, så hadde det passa, men det er jeg ikke, ikke sant. Jeg er en (...) en sunn og frisk og oppegående dame som slår i bordet og sier ifra når hun ikke liker ting, ergo.. så har jeg svarte tatoveringer og blomster som er pene (210K72).

I ettertid fortolker hun armene som yin og yang. Slik gjenspeiler tatoveringene hennes selvforståelse i det hun anser seg for å være en sterk og tøff kvinne.

Hilde velger en annen strategi enn Camilla ved at hun forsøker å myke opp det tradisjonelt maskuline, gjennom motiv og farger. Strategiene er kjente og går igjen i materialet. Sterke farger feminiserer – også for 20 år gamle Vilde. På intervjudidspunktet var hun i ferd med å få den ene armen fulltatovert med maskuline New School-tatoveringer,¹³ men mente at fargevalget, med alle de "knæsje fargene", likevel ville gjøre tatoveringen "ganske søt". Dødningshodet på armen er blitt rosa, et søtt "girlish-dødningshode" (212K79). Flere forskere har vist at i vår kultur er den maskuline estetikken kjennetegnet av mørke og nøkterne farger, mens det fargerike er et kvinnelig privilegium (Klepp 2004, Sparke 1995). Fargene kan altså balansere tatoveringen. Også tatovør Marianne søker likevekt i fargevalg, motiv og grafikk og begrunner helheten med at: "Og da blir det samtidig ganske nøytralt liksom. Da går det an" (221K80).

Nøytralt– ikke for maskulint og ikke for feminint

Det nøytrale er interessant. Det må ikke bli for maskulint eller for feminint. Til tross for at mange av de unge kvinnene søker nye former for feminitet, virker nøytralitet å være en norm de må forholde seg til. Jeg har lenge lurt på hvordan jeg skulle forstå denne holdningen?

Mannsforskeren Jørgen Lorentzen (2004:160) mener at dagens unge kvinner er vel så maskuline som unge menn, ved at de på linje med guttene tilskriver seg egenskaper som uavhengig, sterk personlighet, dominerende og aggressiv.¹⁴ Hvorfor er det

da så problematisk å framstå som *for* maskulin? Jeg tror det er fordi vi befinner oss på kroppens område. Solheim (1998:22f) bruker faktisk et begrep som *kroppsfundamentalisme* for å beskrive kjønnsystemet i dagens vestlige kultur. Hun sikter til at kjønnsforskjellene synes forankret i den biologiske kroppen som en binær opposisjon mellom mann og kvinne. Samtidig mener hun at kjønnskategoriene er faste og entydige.¹⁵ Jeg tror det er grunnen til at for mye og provoserende maskulinitet blir problematisk. En kvinne som avviser alle former for feminin symbolikk, risikerer symbolsk sett å miste sitt kjønn. Og som vist, inngår kjønn som en viktig del av individualiteten og er noe mange av de tatoverte kvinnene bruker aktivt i eget individualitetsprosjekt. En strategi er derfor å velge "feminine tatoveringer" for å kompensere tegnets maskuline ladning. Det ser ut til å være et aktuelt alternativ for "lett tatoverte" kvinner. De tyngre tatoverte tar ikke like mye hensyn til dette, selv om balanseproblematikken er til stede også for dem.

Sosiologen Joanne Entwistle (2000) har vist at det er en tett forbindelse mellom kjønnskoder i klærne og ideer om seksualitet. Slik er det tydeligvis også med tatoveringer. Overskridelser av kjønnsnormer kan raskt bli tolket som uttrykk for avvikende seksuell legning. Det viser uttalelsen fra en av kvinnene: "Hvis jeg ser en mann med en veldig stor blomstertatovering, så tenker jeg: Jøss er'n *homo* eller? Hvis jeg ser en dame med piggtråd oppover begge arma så tenker jeg: Faen hun der må jo være seksuelt misbrukt eller slått eller voldtatt eller ødelagt på et eller annet vis" (210K72). En kvinne som velger maskuline motiv i farger, stil og linjeføring, kan lett bli oppfattet som for maskulin og tøff, og dermed harry. Hun risikerer til og med å bli oppfattet som seksuelt misbrukt. Men hvorfor blir en dame

med piggtråd oppover armene oppfattet slik? Kanskje har det sammenheng med at hun ved å overskride kjønnsnormene ikke bare mister sitt kjønn, men at hun på et vis også blir seksuelt tvilsom og mister sin seksualitet?

Velger en kvinne for feminine motiv, kan også det slå feil ut: "Jeg tror at folk syns det er harry så lenge det ikke er nøytralt. At blir det veldig maskulint så blir det harry og blir det veldig feminint så blir det veldig harry" (221K80), forklarer Marianne. Ifølge henne er "harry" noe *stereotyp*. Man blir en parodi på sitt kjønn. Og det blir problematisk når kjønn overskygger egen individualitet. Svarene i materialet tyder også på at harry kan forstås som noe *ytterliggående*, det som faller utenfor kjønnskategoriene og som gjør at man mister sitt kjønn.

Normen om å framstå som *nøytral*, ser altså ut til å handle om å framstå tydelig både som kjønn og seksuelt, og at man uten problemer kan plasseres i klare og entydige kategorier som mann, kvinne, homo og hetero, og ikke bli seksuelt tvetydig.

Lek og overskridelser?

I hvilken grad viser de intervjuede kvinnene et lekende forhold til kjønnskonvensjonene? Holdningene og svarene jeg har funnet i dette materialet, peker ikke direkte mot en løssluppen lek med tegn. Mange av de unge kvinnene er derimot ganske tro mot kjønnsnormene og nøytraliteten ved å tatovere snirklete sorte tribals mellom skulderbladene eller ved å kompensere tungt tatoverte armer med en feminin ladet ikonografi.¹⁶ Det hele foregår i et komplisert spill mellom feminint og maskulint ladede uttrykk. Jeg tror derfor Solheim (1998:23f) har et poeng når hun hevder at postmodernismens lekne omgang med tegn

Balansen mellom maskulint og feminint ladede uttrykk er viktig for mange kvinner. Her er de sorte og "maskuline" tribalstatoveringene balansert opp mot fargerike og mer feminine tatoveringer av blomster, bier og sommerfugler. Foto: Børre Høstland 2001. Akershus fylkesmuseum

ikke stemmer på kroppens og kjønns område. Hun mener vi heller er vitne til en lek med ord og ikke kroppssymbolske realiteter. Også Pierre Bourdieu (2000:111f) heller mot et slikt syn og argumenterer for at kjønn ikke kun er roller man spiller etter eget forgodtbefinnende, men at "kjønn er innskrevet i kroppene våre og i et univers hvor de henter sin styrke". Solheim (1998:23f) mener derimot at det kan se ut som om den økende seksualiseringen av kvinne- og mannskroppen bidrar til å gjen-skape forestillingen om den naturlige

kroppsmotsetningen. Dette samsvarer med andre forskere på kroppsmodifikasjonsfeltet. Kraft (2005:73) mener at senmoderne kroppskunst egentlig ikke handler om forandring, men "om å bli det man er, seg selv og sine muligheter". Og da er det kanskje ikke lek og overskridelse kvinnene søker, men å synliggjøre egen oppfatning av seg selv som kvinner. I en slik sammenheng blir kjønnnet viktig som en del av individualiteten.

Det ser ut som om den store eksperimenteringen med kjønn uteblir, i alle fall i forhold til tatoveringens ikonografi og uttrykk. Kanskje ligger eksperimenteringen og overskridelsen like mye i at kvinner påfører sine kroppar tatoveringer? Da tenker jeg ikke først og fremst på de kvinnene som på et vis følger konvensjonene for kvinnelighet og bruker tatoveringene slik sosietetskvinnene på slutten av 1800-tallet gjorde det: som en måte å gjøre kroppen mer eksklusiv, hemmelig og seksuelt pirrende. Jeg sikter i større grad til de kvinnene som velger å tatovere seg med store og synlige tatoveringer, noe som synes langt mer problematisk for en kvinne enn for en mann. Det var f. eks dette som gjorde at det var spektakulært nok for de fulltatoverte kvinnelige sirkusartistene å vise seg fram, mens de fulltatoverte mennene ofte bedrev tilleggsøvelser som flammeslukning og knivkasting for å vekke interesse. Den amerikanske antropologen Margo DeMello (1995) sier det så sterkt som at tungt tatoverte kvinner blir betraktet som freaks. Det oppsiktsvekkende ved synlig tatoverte kvinner kommer også til uttrykk i flere intervjuer. Camilla er blant dem som har fått reaksjoner fra menn når hun er ute på byen:

Veldig mange mennesker som tar seg litt til rette egentlig, som er sånn ...

mennesker som du egentlig ikke kjenner i det hele tatt som kommer bort til deg liksom, tar tak i armen din utpå by'n og sånn. Sånn: Oj, få se! Kult, eller (...) kommenterer et eller annet. Men at det blir litt sånn derre: "fordi du har tatovering så kan jeg gå bort å ta på deg og kommentere deg liksom". Det er litt sånn spesielt (214K76:11)

Senere i intervjuet understreker Camilla at slike reaksjoner nok ikke hadde funnet sted overfor menn med synlige tatoveringer. Hvorfor oppfattes det som mer problematisk med en tatovert kvinnekropp enn en mannskropp? Jeg tror flere forhold er av betydning.

Vår kulturs problematiske forhold til en tungt tatovert kvinnekropp kan ses i sammenheng med teknikkens særpreg og de symbolske konnotasjonene den gir. Under påføringen blir huden og kroppen "åpnet opp" gjennom mange tusen nålestikk. Solheim (1998:46) mener at i vestlige forestillinger om kvinnelighet, er kvinnens kropp åpnere enn mannskroppen. Hennes seksuelle åpenhet gjør at hun kan la seg invadere av et annet menneske. Det bidrar til å begrepsfeste et bilde av det kvinnelige som noe essensielt grenseløst og dermed som noe urent. Å ytterligere åpne opp en kropp som allerede anses for å være åpen og uren, kan derfor oppleves problematisk. Kraft (2005:70) mener denne formen for grenseproblematikk er en faktor i omgivelsenes reaksjoner på kroppsmodifikasjon.

Jeg tror reaksjonene også, som Birgitta Svensson (1998) påpeker, må ses i lys av det renhetsidealet som har fulgt kvinner. Store og synlige tatoveringer er et klart brudd med dette. Også det har sammenheng med det symbolske språket som er knyttet til kvinnekroppen. Kvinnens seksuelle åpenhet gjør at hun forbindes med urenheter,

mener Solheim (1998). Tatoveringshandlingen innebærer å åpne en allerede "åpen kropp". Det synes å ligge noe seksuelt i det å underlegge seg tatovørens nåler og la seg innvadere. Enkelte forskere har også betraktet dette som en seksuell handling (Post 1968:519, I: Svensson 1998). Kanskje er det slik at handlinger som symbolsk sett handler om å åpne kvinnekroppen blir assosiert som seksuelle?¹⁷ Solheim mener (1998:46) i alle fall at "den seksuelt åpne kvinnen, og de mulige konnotasjoner hun gir til det å bli åpnet opp utenfra, er et underliggende tema for fascinasjon og aversjon gjennom hele den kristne kulturtradisjon". Dermed kan det se ut til at kvinner symbolsk sett understreker sin seksualitet og slik også sin "urenheter" når de påfører seg tatoveringer. I lys av dette framstår det som logisk at tatoveringer hadde oppsving blant kvinner på 1920-tallet og 1970-tallet, da kvinnens frigjøringsprosjekt blant annet handlet om seksuell selvstendighet. Og fortsatt ser det ut til at synlig seksualitet provoserer og er problematisk for en kvinne.

Flere kjønnsforskere har vist at det er strenge normer for hvordan en kvinne bør te seg i det offentlige rom (se Telste 2002, Flemmen 2002, Bjørk 1998). Her er hun langt mer sårbar og bør framstå med en viss grad av reserverthet for ikke å invitere til uønsket oppmerksomhet. På et vis utfordrer nok en synlig tatovert kvinnekropp denne normen, samtidig som hun også utfordrer den maskuline dominans.

Ifølge Bourdieu (2000:74f) er begrepene "liten" og "stor" avgjørende for menneskets erfaring av kroppen sin og plassen de tildeler den. Mens kvinner har en tendens til å forminske sin kropp i det offentlige rom, gjør menn det motsatte og søker å forstørre den. De dominerer og er "beskyttede" som omslutter, ser ned på fra det

høye”. En tungt tatovert kvinne setter med hele sin kropp et spørsmålstegn ved dette systemet. Bourdieu hevder (ibid:76) at kvinner som bryter med systemet av dominans og underkastelse, vil bli betraktet som ”ufeminine, endog som lesbiske – idet en hevdelse av intellektuell uavhengighet, som også kan komme kroppslig til uttrykk, har helt tilsvarende virkninger”. Hun risikerer å miste sitt kjønn. Reaksjonene den synlig tatoverte kvinnen møter kan kanskje sammenliknes med reaksjonene på kvinnelige kroppsbyggere? For omverdenen synes å ha et like problematisk forhold til en ”stor, hard og struttende” kvinnekropp som til en tungt tatovert kvinnekropp.

Ved å skape og eksponere store, fargerike og dristige kroppar som uten blygsel krever å bli sett i det offentlige rom, utfordrer disse kvinnene både den maskuline dominans og rammene for kvinnelighet. Kvinnene henleder oppmerksomheten mot egen kropp, kroppar de har valgt å modifisere, ikke nødvendigvis for å gjøre den perfekt og mer seksuelt attraktiv slik idealet tilsier, men for å framstå som tydelig subjekt. Kvinnene skaper kroppar som utfordrer og som krever plass i det offentlige rom. Spørsmålet er imidlertid om dagens synlig tatoverte kvinne blir gitt denne plassen og fortsatt akseptert og betraktet som kvinne? Blir hun med sin dristige kropp betraktet som ”feminin, og kanskje litt tøff samtidig, på en tøff måte” eller ender hun opp med å bli definert ut av det kvinnelige og ansett som en eksotisk raritet slik de kvinnelige sirkusartistene ble det til langt ut i det tjuende århundret?

Noter

1. Svakheten ved materialet er at det er ungt og at det ikke fanger opp i seg de mer ekstremt tatoverte, de som gjerne fungerer som spydspisser i miljøet som ofte er noe eldre. Derfor kan mate-

rialet framstår som mer entydig og by på færre nyanser, enn hva et materiale med en bredere alderssammensetning ville gjort. På en annen side tror jeg materialet gir et godt inntak til sentrale tendenser innenfor dagens mainstream-kultur.

2. Thomas Laqueur har vist at kjønnskategoriene innenfor europeisk kultur gjennomgikk en kvalitativ transformasjon ved 1700-tallet. De gikk fra en enkjønnet kroppsmodell til en tokjønnet modell basert på absolutte biologiske og anatomiske forskjeller (Laqueur 1990 1: Solheim 1998:23n)
3. De kvinnelige sirkusartistenes glansperiode var fra slutten av 1800-tallet og ut til midten av 1900-tallet. Det falt sammen med at tatoveringer opplevde økt popularitet i Europa og Amerika. Tatoveringshistorikerne mener det skyldtes utbredelsen av sirkusene og deres fulltatoverte attraksjoner. (Gilbert 2000:135, Govenar 2000:222).
4. Mifflin mener at mange av de kvinnelige tatovørene på 1980-tallet virkeliggjorde idealer som feministiske performance-kunstnere la fram på 1970-tallet. Disse kunstnerne brukte egen kropp som lerret og søkte kunstnerisk mening i kvinnelig erfaring og biologi, mens de kvinnelige tatovørene nærmet seg huden, som et storslagent personlig utsagn og forkastet den mannlige arven (Mifflin 1997:68).
5. Se f.eks. <http://www.thefemalecanvas.com/>
6. Se f. eks. *Scandinavian Tattoo Magazine*, *Skin Deep* eller *Tattoo*
7. Det går også fram i samtaler med andre intervjuede ungdommer, tatovører og ikke minst avismateriale. Se også Kraft 2005:62.
8. Hva som til enhver tid betraktets som ”synlig” og ”skjult og uskyldig” må også ses i forhold til menn og kvinners klesnormer.
9. Oppsummeringen er basert på en gjennomgang av avisoppslag og faglitteratur: Aftenposten 16.12 1990, Verdens Gang 01.08 1994, Verdens Gang 17.06 1995, Romerikets blad 13.12. 1996, Aftenposten 09.05 1997, Dagsavisen 16.06 1999, Adresseavisa 04.02 2000, Romerikets blad 21.09.2001.
10. Dagens tribal-tatoveringer er moderniserte og vestlige fortolkninger av ulike urbefolkningers tatoveringsuttrykk.
11. Dette skillet foretar også aktørene i tatoveringsmiljøet så vel som forskere (Sweetman 2000:55, Kraft 2005).
12. Tatoveringene har farger og markerte streker. Vanlige motiv er pinuper, seilskuter, fugler, ørner og flagg.
13. New School-tatoveringer er en modernisert versjon av Old School-tatoveringene, som viser seg i en litt annen fargebruk og utforming.
14. Lorentzens utsagn er basert på en rapport om ungdommers holdninger til seksuelle krenkelser

- og overgrep, av Svein Mossige 2001.
15. Det står i motsetning til før-moderne forståelser hvor kjønnsforskjeller kan framstå som flytende, relative og flertydige og hvor kjønnskategoriene i større grad er kontekstavhengige (Solheim 1998:22f).
 16. Heller ikke Siv Ellen Kraft finner mye alternativt i forhold til eksperimentering med kjønn innenfor mainstream-kulturen (Kraft 2005:56).
 17. De fleste praksiser som symbolsk sett handler om å gjøre kvinnen mer ren og dydig, dreier seg ofte om en symbolsk lukking av kvinnekroppen, eller markering av grenser gjennom renhet og hygiene.

Litteratur

- Aronsson og Meurling 2005. *Det bekönade museet: genusperspektiv i museologi och museiverksamhet*. Inga-Lill Aronsson & Birgitta Meurling (red.). Uppsala, Institutionen för ABM vid Uppsala Universitet.
- Beauvoir, Simone de 1994 (1949). *Det annet kjønn*. Oversatt av Rønnaug Eliassen og Atle Kittang. Oslo, Pax Forlag A/S.
- Benson, Susan 2000. "Inscriptions of the Self: Reflections on Tattooing and Piercing in Contemporary Euro-America". I: *Written on the Body. The Tattoo in European and American History*. Red: Jane Caplan. London, Reaktion Books Ltd.
- Bergh, Rudolph 1891. *Om Tätoveringer hos de offentlige Fruentimmer*. København, Særtrykk av: Hospitalstidende.
- Berggreen, Brit 1990. *Idealmønstre og realmønstre: kryssing av kjønnsrollegrenser i norsk bondekultur ca. 1850–1920*. Avhandling til doktorgraden. Universitetet i Oslo, 1991.
- Biedermann, Hans 1992. *Symbolleksikon*. Oslo, J. W. Cappelens Forlag as.
- Björk, Nina 1998. *Under det rosa teppet: et blikk på 90-tallets feminisme*. Oversatt av Heikki Gröhn. Oslo, Gyldendal.
- Bourdieu, Pierre 2000. *Den maskuline dominans*. Oslo, Pax Forlag AS.
- Caplan, Jane 2000. "Introduction". *Written on the Body. The Tattoo in European and American History*. Red: Jane Caplan. London, Reaktion Books Ltd.
- Cohen, Tony 2000. *The Tattoo*. London, Greenwich Editions.
- DeMello, Margo 1995. "The Carnavalesque Body: Women and Tattoos". I: *Pierced Hearts and True Love – a century of drawings for tattoos*. Organized by The Drawing Center and Don Ed Hardy. New York. Drawing Center/ Hardy Marks Publications
- Duerr, Hans Petter 1996. *Intimitet. Myten om civilisasjonsprosessen*. Bind 2. Stockholm, Stehag.
- Entwistle, Johanne 2000. *The Fashioned Body*. Cambridge, Polity Press.
- Flemmen, Anne Britt 2002. Motsetningsfylte signaler. Om kjønnsrelasjoner, heteroseksualitet og rom. I: *Kvinneforskning 1/02*. Kilden, Oslo.
- Gammel, Inga 1993. *Skjønhedens filosofi. Fra Homer til Hugo Boss*. Århus, Aarhus Universitetsforlag.
- Gell, Alfred 1993. *Wrapping in Images: Tattooing in Polynesia*. Oxford, Clarendon Press.
- Gilbert, Steve 2000. *Tattoo History. A Source Book*. USA, Juno Books.
- Govenar 2000. "The Changing Image of Tattooing in American Culture, 1846-1966." I: *Written on the Body. The Tattoo in European and American History*. Red: Jane Caplan. London, Reaktion Books Ltd.
- Humbla, Philibert 1928. "Om tatuering I våra dagars Sverige. I: *Fataburen*, kulturhistorisk tidsskrift. Stockholm, Nordiska Museet s. 95-186.
- Høvås, Elisabeth 2000. *Anna Krefting, født Vøgt – et husholdsoverhode på 1700-tallet*. Hovedoppgave i etnologi. Institutt for kulturstudier. Universitetet i Oslo.

- Klepp, Ingun Grimstad 2004. "Farlige Farger". I: *Norsk antropologisk tidsskrift* 15, s. 227–240X.
- Kraft, Siv Ellen 2005. *Den ville kroppen. Taterovering, piercing og smerteritualer i dag*. Oslo, Pax Forlag.
- Laqueur, Thomas 1990. *Making sex. Body and Gender from the Greeks to Freud*. Cambridge, Harvard University Press.
- Lorentzen, Jørgen 2004. *Maskulinitet. Blikk på mannen gjennom litteratur og film*. Oslo, Spartacus.
- Mifflin, Margot 1997. *Bodies of Subversion. A Secret History of Women and Tattoo*. New York City, Juno Books.
- Moi, Torill 1998. *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag AS
- Nielsen, Harriet Bjerrum 1996. "Nye kjønn – med og uten roller". I: *Kvinneforskning* 01/96. Oslo, Norges Forskningsråd.
- Nielsen Harriet Bjerrum, 2004. "Råtekst som generasjonsdokument. Feminisme i et generasjonsperspektiv ". Innlegg på seminaret 'Intet nytt under solen – en ny generasjon feminist?' ved Senter for kvinneforskning 14.11.1999. Publisert på nettsidene til Senter for kvinne- og kjønnsforskning 08.11.04. Adr: http://www.skk.uio.no/Arkiv/Intetnytt/hbn_991114.html
- Post, Richard 1968. "The relationship of tattoos to personality disorders". *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*. Vol 59, No.4.
- Schmidt, Henning 1967. *Tatoveringer, kulturhistoriske, kunstneriske og medisinske aspekter*. København, Løvens Kemiske Fabrikk.
- Skårderud, Finn 2006. "Vanens makt" I: *Ting om Ibsen, livet, tingene og dramatiken*. Red. Anne-Sofie Hjemdahl. Oslo, Andrimne forlag.
- Solheim, Jorunn 1998. *Den åpne kroppen. Om kjønnssymbolikk i moderne kultur*. Oslo, Pax forlag.
- Solheim, Jorun 2002. "Kjønn som analytisk nøkkel til kultur". I: *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 1/2002. Oslo, Universitetsforlaget.
- Sparke, Penny 1995. *As Long As Its Pink. The sexual politics of taste*. London, Pandora.
- Svensson, Birgitta 1997. *Tatuering. Ett sinnligt äventyr*. Stockholm, Nordiska Museets förlag.
- Sweetman Paul 2000. „Anchoring the (Postmodern) Self? Body Modification, Fashion and Identity". I: *Body Modification*, red: Mike Featherstone. London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage publications. p .51-76.
- Telste, Kari 2002. „Den unge Piges By". Promenaden på Karl Johan og den frigjorte unge kvinne i Kristiania i årene omkring 1900". I: *Kvinneforskning* 1/02. Oslo, Kilden.
- Thorsen, Liv Emma 1993. *Det fleksible kjønn*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Wilson, Elizabeth 1989. *Kledd i draumar: om mote*. fra engelsk ved Asgjerd Taksdal ; billderedaksjon: Claus Clausen. Oslo, Det Norske Samlaget.
- Zeller, R 1950. "Tatuering". *Ciba-journalen* nr. 23.

Kilder

Adresseavisa
Aftenposten
Dagsavisen
Romerikes blad
Spirit 2002, nr. 3
Verdens Gang
Intervjuer, Akershus fylkesmuseum: 210K72, 212K79, 214K76, 221K80B, 222K80A,
Feltnotater Akershus fylkesmuseum 2000-2001